

Výjezdní seminář z obchodního práva
Obchodněprávní judikatura včera, dnes... a zítra?

25. – 27. dubna 2014

**Povinnost nahradit škodu za neplatně uzavřenou
smlouvu**

kauza Lesy ČR, s.p.

Jan Spousta

3. ročník

Katedra: Obchodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 4.4.2018

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny.

Jan Spousta

V Praze dne: 4.4.2018

Úvod

Tato práce se věnuje problematice neplatnosti právních jednání a odpovědnosti za způsobenou újmu, případně platnosti liberační klauzule, a tedy možnosti se vyvázat z povinnosti takovou újmu nahradit.

Práce se dále zabývá srovnáním minulé právní úpravy obsažené zejména v Obchodním zákoníku 513/1991 Sb. („**Obchodní zákoník**“ nebo „**ObchZ**“) a současné právní úpravy zakotvené po rekodifikaci mimo jiné v Novém občanském zákoníku 89/2012 Sb. („**NOZ**“). To vše na pozadí Nálezu Ústavního soudu („**ÚS**“) č. II. ÚS 2370/14.

A konečně posledním cílem práce je představit postoj autora, nastínit možný další vývoj z pohledu *de lege ferenda*, případně předestřít argumenty pro a proti stotožnění se, se závěry Ústavního soudu.

1. Skutkový stav

Státní podnik Lesy České republiky („**Státní podnik**“), který jako právnická osoba není přímo organizační složkou státu, je však státem zřízena (konkrétně z rozhodnutí Ministerstva zemědělství), má za úkol spravovat drtivou většinu lesních ploch ve vlastnictví České republiky. Jelikož celý předmětný spor začal stále za účinnosti starého Zákona o veřejných zakázkách – 40/2004 Sb. („**ZVZ**“) a tento zákon (podobně jako dnešní Zákon o registru smluv 340/2015 Sb. [„**ZRS**“]) ukládal neplatnost smluv uzavřených v rozporu s ním, došlo v důsledku zneplatnění takových smluv ke škodě na straně třetího – soukromého – subjektu.

1.1. Počátek sporu

Lesy ČR uzavřely s více lesnickými společnostmi rámcové smlouvy na různé komplexní lesnické činnosti, a to na dobu 8 let. Po zhruba 15 měsících však Lesy ČR oznámily svým smluvním partnerům, že plnění ze smluv ukončují. Tyto společnosti však podřídily veškerou svou činnost a budoucí rozvoj možnosti plnění těchto smluv – tedy podřídily rozhodování o svém dalším směřování této zakázce, nakoupily techniku zakázce odpovídající a zaměstnaly nové pracovní síly. V důsledku zneplatnění smluv se ne vlastní vinou dostaly do ztráty, vyčíslené při řízení právní nastupkyně těchto subjektů („**Právní nástupkyně**“ nebo „**Poškození**“) na téměř 350 milionů korun.

1.2. Důvody zneplatnění smluv

Lesy ČR, v nejistotě, zda spadají do sféry ZVZ a zda podle něho musí postupovat, se obrátily na Úřad pro ochranu hospodářské soutěže („ÚOHS“) a v neformální korespondenci si potvrdily, že dle zákona postupovat nemusí, tedy že nejsou veřejným zadavatelem dle ZVZ. Po zhruba roce však ÚOHS svůj prvotní názor přehodnotil, což postavil mimo jiné na neposkytnutí dostatečného množství informací o věci a uložil Státnímu podniku pokutu za spáchaný správní delikt – i když, věda si svého podílu na skutku, pokutu toliko symbolickou. V důsledku této změny postoje byly uzavřené rámcové smlouvy neplatné, Státní podnik již tedy nemohl dál plnit a tehdejší smluvním protistranám vznikla poměrně značná škoda.

2. Argumentace stran sporu

Obě strany tvrdily, že předmětnou škodu nezpůsobily a nenesou za ni tedy odpovědnost. Právní zástupci předkládali různě kvalitní argumentaci snažíce se vinu přenést na druhou stranu sporu, případně na jiný subjekt. V případě Poškozených se jednalo o snahu vymoci náhradu škody na Státním podniku, v případě protistrany se vyvázat z povinnosti škodu nahradit a vztáhnout na sebe liberační klauzuli zakotvenou v § 268 ObchZ, tedy prokázat, že škodu daná strana nezpůsobila, či případně přenést odpovědnost na třetí subjekt, konkrétně na ÚOHS.

2.1. Argumentace Poškozených

Právní nástupkyně stavěla své argumenty na objektivní povaze obchodněprávní odpovědnosti, tedy že strana obchodněprávních vztahů odpovídá bez ohledu na zavinění, což vychází z presumované profesionality smluvních stran, lhostejno tedy, zda za škodu může jiný subjekt, zde konkrétně ÚOHS, nebo Lesy ČR – za škodu odpovídají Lesy ČR.

Poškozený dále namítal, že se ne vlastní vinou dostal do situace, kdy mohl pouzetratit majetek – do této situace se dostal nekoncepčními a nehospodárnými rozhodnutími protistrany, tedy ne vlastním zaviněním.

Další vadu sporu spatřovala Právní nástupkyně v samotném rozhodnutí ÚOHS – které bylo dle pozdějších zjištění založeno na neuplných, až zkreslených informacích ze strany Státního podniku, který na toto konto namítl, že ÚOHS disponuje dostatečnými procesními možnostmi si takové informace obstarat, což se také ukázalo jako liché vyjádření, jelikož ÚOHS mimo správní řízení žádnými takovými možnostmi nedisponuje.

2.2. Argumentace Lesů ČR

Lesy ČR stavěly svou argumentaci mimo jiné na dvou hlavních pilířích (i) škodu nejsou povinni nahradit, jelikož jednaly v souladu se závěry ÚOHS a (ii) škodu nezpůsobily a nemůže se na ně tedy vztahovat povinnost ji nahradit, dle § 268 ObchZ.

Tyto závěry se později ukázaly jako mylné. Nutno dodat, že celá koncepce argumentů a jejich síla a přesvědčivost byly slabé a v podstatě se opíraly o jedno ustanovení Obchodního zákoníku, případně snahu případ otočit ve svůj prospěch na základě přílišného formalismu, když Státní podnik tvrdil, že není složkou státu, jelikož je „pouze“ státním podnikem, nikoliv organizační složkou. Není tedy velkým překvapením, že tato strategie nepřinesla kýžený výsledek.

2.3. Závěry soudů

Obecné soudy se k této nelehké problematice stavěly opatrně. Soud první instance se k nároku vyjádřil kladně, soudy odvolací a dovolací tento nárok zamítly jako neopodstatněný.

Ústavní soud, po zhodnocení skutkového stavu, argumentace obecných soudů a vyjádření Státního podniku a Právní nástupkyně, dospěl k závěru, že je ústavní stížnost opodstatněná a vyhověl jí.

Ústavní soud dovodil, že každý subjekt má jednat v režimu předběžné opatrnosti, což Státní podnik zcela zjevně nejednal – pokud si totiž vyžádal stanovisko ÚOHS bylo naprosto zřejmé, že má sám pochybnosti o správnosti svého jednání a měl by se podřídít podmínkám ZVZ, aby se vyhnul případnému budoucímu zneplatnění smluv a následné škodě. To však Státní podnik neudělal a vlastním zaviněním zavedl příčinu zneplatnění předmětných smluv.

K závěrům obecných soudů, že dle § 268 ObchZ je třeba zavinění a Lesy ČR škodu nezavinily, nemohou být tedy odpovědny k jejímu nahrazení se ÚS postavil tak, že tento závěr by šel uplatnit ve vertikálních vztazích, tedy ne v tomto případě vztahu horizontálního. Lesy ČR si sice vyžádaly stanovisko příslušného orgánu, který je ve výsledku svou nekonzistentností zklamal, ovšem tato zklamaná důvěra je třeba řešit tam, kde vznikla a nemůže se projevit ve vztahu mezi Lesy ČR a Poškozenými. Státní podnik při uzavírání smluv podstoupil z vlastní vůle riziko, ve snaze ušetřit (dle nálezu ÚS v kontextu velikosti zakázky nepatrnou částku) a toto riziko se následně snažil přenést na protistranu – to dle ÚS není možné, jelikož ten, kdo dobrovolně podstoupí riziko zneplatnění smluv musí v případě takového zneplatnění také nést následky svého rozhodnutí. ÚS dal také zapravdu Právní

nástupkyni, že objektivní odpovědnost je v obchodněprávních vztazích jedna ze základních zásad a zcela odpovídá premise profesionality, zejména u takto silně monopolního státního podniku, kde je míra očekávané profesionality nezměrná.

Pod tíhou těchto zjištění ÚS dospěl k závěru, že pro vyvození právní odpovědnosti je třeba zkoumat, která z kontrakčních stran neplatnost úkonu způsobila, aby v tomto Ústavní soud dospěl k závěru, že za zneplatnění daných smluv má odpovědnost Státní podnik Lesy ČR. ÚS tedy rozsudky soudů odvolacích a dovolacích zrušil a vrátil věc k dalšímu řízení před obecnými soudy pro zjištění, zda a případně v jaké velikosti škoda poškozeným vznikla.

3. Právní ukotvení tehdy a dnes

Jelikož rekodifikací soukromého práva došlo k přesunu úpravy závazků z Obchodního zákoníku do Nového občanského zákoníku, musíme dnes hledat tehdejší § 268 ObchZ v dnešním § 579, odst. (2) NOZ. Co do této úpravy zákonodárce neshledal potřebu zásadnější změny, a tak se jedná o úpravu rekodifikací takřka nedotčenou. Změna v nahlížení na odpovědnost za případné zneplatnění smlouvy je tak záležitostí spíše ZRS, který nabyl účinnosti prakticky zároveň s uveřejněním zmiňovaného nálezu ÚS – tento nálezn je tedy nutné vnímat spíše v kontextu nové úpravy registru smluv nežli rekodifikace soukromého práva jako celku.

Změna byla přijata nezávisle na vedení sporu, nový ZRS již totiž neurčuje povinnou stranu, která má smlouvu do registru zanést, na rozdíl od ZVZ, který určoval jako povinný subjekt veřejného zadavatele – v kontextu zkoumaného Nálezu Lesy ČR. Nově se tedy nemůže žádná strana dovolávat, že (v případě zneplatnění smluv) přišla k újmě, jelikož druhá ze stran nezanesla smlouvu do registru – tato povinnost dopadá na obě strany stejně. Dalším posunem ve zmiňované nové úpravě je možnost stanovená § 7 ZRS, tedy že pokud nějaký státní podnik, národní podnik nebo státem (samosprávou) vlastněné podniky nesprávně použijí výjimku z povinnosti smlouvu zveřejnit a učiní tak v dobré víře, smlouva se automaticky nestává neplatnou – takový subjekt má po zjištění tohoto stavu 30 dní, aby tento napravil a smlouvu dle zákona zveřejnil.

Nová úprava tedy de facto „kopíruje“ nálezn ÚS a řeší situace, kdy by jedna ze stran přivodila druhé újmu nezveřejněním smlouvy, jelikož tato povinnost bude dopadat na obě strany stejně a zároveň elegantním způsobem vyřešila situaci, kdy subjekt jednající v dobré víře by svým jednáním mohl škodu způsobit – nabízí možnost tento stav napravit bez absolutního zneplatnění smluv, a tedy bez vzniku újmy.

Závěr

Nález ÚS, ve většině případů veledůležitý zdroj právního vědění pro celou právnickou obec i širokou veřejnost, se v tomto případě (mimo strany sporu) zdá téměř nadbytečný. Jelikož během dlouhého sporu, než tento prošel celou soudní soustavou obecných soudů až před ÚS, tak zákonodárce již zakročil a představil ZRS a de facto celou problematiku velmi jasně upravil. Nezavdal tak důvody k dalším sporům a poučil se z problémů předchozího ZVZ. Za jiných okolností, kdy by nebyl přijat ZRS, by měl tento nález jistě dalekosáhlejší dopady jak pro celou teorii, tak i pro praxi. Za těchto okolností se však jedná pouze o jakési potvrzení Ústavním soudem, že se zákonodárce vydal správným směrem, jelikož se nezávisle na sobě v podstatě shodli na výkladu a nové úpravě problematiky ručení za škodu vzniklou zneplatněním smluv. Do budoucna by tak již nemělo docházet k situacím, že dojde k absolutnímu zneplatnění smlouvy, jenom z důvodu, že nebyla řádně a včas zveřejněna. Nově existují záruky, jak jednak chránit toho, kdo jedná v dobré víře a dále ještě více prohlubuje smluvní volnost stran, kdy je jen na nich, která z nich smlouvu zveřejní a dostojí tak povinnostem ze zákona vyplívajícím.

Co se doporučení budoucí úpravy týče, v současné době si neumím představit spory, které by z nové úpravy vyplývaly, na to si budeme muset počkat, až nějaký takový přijde a pak bude spíše na místě spekulovat o tom, kam by se měla případná nová úprava ubírat. Jedno je však jisté, po účinnosti ZRS a takřka simultánnímu nálezu ÚS si nemyslím, že by se opakovaly podobné spory, jelikož ani Nález, ani ZRS nedává mnoho manévrovacího prostoru, kde by mohl případný spor vzniknout. Z mého pohledu jde tedy jednoznačně o posun vpřed a jasný příklad, kdy zákonodárce reaguje na problémy vyvstanuvší z praxe.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

ČERNÁ, Stanislava, Ivana ŠTENGLOVÁ, Irena PELIKÁNOVÁ a Jan DĚDIČ. *Obchodní právo: podnikatel, podnikání, závazky s účastí podnikatele*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-333-4.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Randl's Business Bulletin, č. 3/2017

<http://www.randls.com/obchodni-pravo/napsali-jsme/business-bulletin>

ARCHALOUS, Martin, Petr BOUDA. Váháte-li se zveřejněním v registru smluv, zveřejněte, vyplývá z nálezů Ústavního soudu

<https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/vahate-li-se-zverejnenim-v-registru-smluv-zverejnete-vyplyva-z-nalezu-ustavniho-soudu>

3. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2004 Sb., Zákon o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 340/2015 Sb., Zákon o registru smluv, ve znění pozdějších předpisů

4. Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 20. června 2017, sp. zn. II. ÚS 2370/14,

Nález Ústavního soudu ze dne 5. září 2012, sp. zn. II. ÚS 244/12,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2011, sp. zn. 23 Cdo 3473/2009,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.1.2014, sp. zn. 23 Cdo 3189/2012.

5. Seznam ostatních zdrojů

HUSSEINI, Faisl. Soudní rozhledy 9/2017, s. 281